

Дзмітрый Нікановіч
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ЭФЕКТЫЎНЫЯ ПРЫНЦЫПЫ КІРАВАННЯ Ў РЭДАКЦЫІ ГАЗЕТЫ «НАША НІВА» (1906–1915 гг.)

Ганаровае званне першай легальнай беларускамоўнай газеты належыць выданню, якое, безумоўна, мае яскравую, хаця і кароткую біяграфію. «Нашу Долю» прафесар А. Слука ахарактарызаваў як «першую беларускую грамадска-палітычную газету» [6, с. 77]. А. Луцкевіч называў яе не толькі цэнтрам БСГ, але і «генеральным штабам» усяго беларускага Адраджэння [2,

с. 64]. На жаль, вялікія спадзяванні, якія ўскладаліся на газету, у поўнай меры былі рэалізаваны толькі яе пераемніцай, бо з шасці надрукаваных нумароў «Нашай Долі» два былі канфіскаваны паліцыяй, а запланаваны сёмы быў знішчаны ў наборы. І таму яшчэ да афіцыйнай судовай забароны выдання кіраўніцтва БСГ аператыўна наладзіла выхад новага штотыднёвіка.

Так, менавіта «Наша Ніва», якая фактычна была другой (і «другой» сябе прадстаўляла ў праграмным звароце да чытачоў), стала ў многіх сэнсах піянерам. Падкрэслівае яе пэўнае вяршыштва ў гісторыі беларускай журналістыкі надпіс на вокладцы *«Першая беларуская газета з рысункамі»*, што сімвалічна ўказвае на беспаспяховасць папярэдніх спроб стварыць легальную *агульнанацыянальную* газету. Акрамя таго, «Наша Ніва» і з пункту гледжання храналогіі па праве лічыцца першай газетай на беларускай мове, якая не спыняла выхаду на працягу некалькіх гістарычных перыядаў – рэакцыі, новага рэвалюцыйнага ўздыму і Першай сусветнай вайны [2, с. 65] – амаль дзевяць гадоў. Мяркуем, дасягнуць гэтага «нашаніўскай» рэдакцыі дазволіла следаванне дакладным прынцыпам па кіраванні газетай, якія былі мэтанакіравана абраныя лідарамі выдання, і ў выніку аформіліся на творчым і рацыянальным узроўнях.

Дальнабачнасць пазіцыянавання. Задоўга да часу з’яўлення «Нашай Нівы» ў расійскай журналістыцы вызначыліся асноўныя тыпы перыядычных выданняў паводле арыентацыі на аўдыторыю: масавыя (прызначаныя для шырокіх грамадскіх колаў) і адрасныя (скіраваныя на канкрэтныя чытацкія групы). «Нашаніўская» публіцыстыка, уздымаючы пытанні не толькі сацыяльнага, але і нацыянальнага характару, ставіла сваёй мэтай служыць, як заяўлялася, «усяму скрыўджанаму беларускаму народу»: «Мы будзем браць усё ад усіх і, злажыўшы ў парадак, зноў аддаваць. Ведайце добра, што «Наша Ніва» газета не рэдакцыі, але ўсіх беларусаў і ўсіх тых, хто ім спагадае. Кожны мае права быць выслуханым на старонках нашай газеты і кіраваць ёй...» (Наша Ніва, № 1, 1906).

Тым не менш, варта прыняць да ўвагі меркаванне С. Александровіча, што «Наша Ніва» «не стала і не магла стаць газетай універсальнай» (г. зн. газетай для ўсіх слаёў грамадства, бяскласавай) [1, с. 203–204]. Слушным рашэннем кіраўніцтва рэдакцыі з’явілася арыентацыя на вясковага чытача: гэта прывяло да таго, што выданне набыло статус папулярнай народнай газеты. Вядома, скіраванасць «нашаніўскай» публіцыстыкі на сялянства мела не столькі практычнае (ці прадпрымальніцкае), колькі ідэалагічнае абгрунтаванне: менавіта гэта частка насельніцтва разглядалася БСГ у якасці сацыяльнай базы для нацыянальнага руху. Аднак разам з тым паслядоўнасць у вырашэнні надзённых праблем беларускай вёскі зрабіла напаўненне газеты цэласным, нягледзячы на дыскусійнасць некаторых іншых закранутых тэм,

што адлюстроўвалі натуральнае для дэмакратычнага друку несупадзенне светапогляду аўтараў. Цэласнасць выдання забяспечыла яму прывабнасць у вачах канкрэтнай аўдыторыі – сельскай, з якой, паводле штотыднёвіка, і павінна была падымацца новая інтэлігенцыя [8, с. 13]. Пры гэтым, як паказваюць асобныя маўленчыя канцэпты, вызначаныя В. Самусевіч у дыскурсе газеты за 1909 г., тэматычны блок «Беларускі народ» прадстаўлены пры дэталёвым разглядзе як мужыцкі народ, як народ-гарапашнік, народ цёмны і непісьменны, скалечаны не толькі фізічна, але і духоўна. Аднак выкарыстоўваюцца і такія гарманізуючыя характарыстыкі народу, як мірны, неваяўнічы, дружалюбны і «самыя чыстыя славяне» [5, с. 87].

Цікавым для нас паўстае гістарычны факт, які ілюструе, як узважана падыходзілі заснавальнікі газеты да кожнага слова ў праграмным артыкуле. У прыватнасці, прадметам творчай спрэчкі быў выбар паміж выкарыстаннем прыметнікаў «*працоўнаму*» (варыянт І. і А. Луцкевічаў) і «*скрыўджанаму*» (варыянт Л. Кучэўскага і З. Вольскага) у знакамітай тытульнай фразе. Як вядома, канчатковым было абрана слова, якое «дыпламатычна» абыходзіла класавую прыналежнасць выдання [7, с. 47].

Ідэйнасць. Умоўна падзяляючы перыёдыку на групы паводле галоўнай мэты выпуску выдання, можна назваць дзве асноўныя: камерцыйную (дзеля заробку) і ідэйна-канцэптуальную (дзеля рэалізацыі палітычных, грамадскіх і інш. задач). Варта адзначыць, што дарэвалюцыйная прэса на Беларусі не пераступіла этап, калі журналістыка як сацыяльна-палітычная дзейнасць стала пераўтварацца ў прыбытковую справу. Гэты факт у тым ліку быў звязаны з вырашэннем пытанняў нацыянальнага Адраджэння. Акрамя рэалізацыі задачы выжывання, уладальнікі і рэдактары «Нашай Нівы» ўсвядомлена прытрымліваліся сваёй ідэйнай лініі: абмяркоўвалі аспекты развіцця беларускай культуры, адукацыі, абнаўлення эканомікі краю і інш. Як адзначае А. Мяснікоў, браты Луцкевічы і А. Уласаў разумелі, што выданне газеты адкрытага рэвалюцыйна-дэмакратычнага накірунку ўлады не дазваляць, таму ў дакументах, якія былі пададзены ў Галоўнае ўпраўленне па справах друку, праграма «Нашай Нівы» была ўмела «закамуфлявана» пад дзейнасць выключна асветніцкага характару [4, с. 47].

Прыярытэтнасць ідэі ў выданні газеты пацвярджаецца і спосабамі яе фінансавання, якія ніяк не могуць сведчыць пра камерцыйную выгаду для ўласнікаў. Так, піша А. Унучак, спасылаючыся на А. Адамовіча, І. Луцкевіч галоўным чынам забяспечваў «Нашу Ніву» праз гандаль антыкварыятам. Да таго ж, паводле паказанняў А. Луцкевіча, на выдавецкую справу 20 тысяч рублёў ахвяравала княгіня Магдалена Радзівіл [7, с. 51].

Каб наладзіць бесперапыннае фінансаванне газеты, кіраўнікам рэдакцыі неабходна было пераадолець шэраг праблем. Адна з іх заключалася ў

вярганні грошай на выданне: з-за продажу 40 % тыражу праз дробных пасрэднякаў (агентаў) значная частка капіталу «замарожвалася» на месяцы. Пры гэтым выхад неабходна было забяспечваць штотыдзень. Гісторык А. Унучак, цытуючы А. Каўку, сцвярджае, што «Наша Ніва» «пачала нармальна развівацца толькі з пятага нумара» [7, с. 50]. Выданне сапраўды палепшыла сваё фінансавое становішча толькі ў 1912–1913 гг.» [7, с. 51].

Пераемнасць. Браты Луцкевічы і А. Уласаў – першы склад рэдакцыі – прыклалі вялікія намаганні, каб заснаваць газету і наладзіць яе рэгулярны выхад, а таксама забяспечыць фінансавую стабільнасць. Аднак сапраўды стратэгічнай перамогай заснавальнікаў, верагодна, самай важнай, з’явіўся іх поспех на ніве «выхавання кадраў» – падрыхтоўкі пераемнікаў, здольных у свой час замяніць лідараў на іх пасадах.

Безумоўна, пошук публіцыстаў, якія б маглі забяспечыць разнастайнымі матэрыяламі ўсю заяўленую праграму газеты, адбываўся з першых дзён яе існавання. І хаця А. Луцкевіч пісаў агляды на эканамічную і нацыянальна-культурную тэматыку, І. Луцкевіч друкаваў краязнаўчы матэрыял, а А. Уласаў узяў на сябе частку перадавіц і гаспадарчых матэрыялаў, «Наша Ніва», тым не менш, мела неабходнасць у літаратурах і мясцовых карэспандэнтах. С. Александровіч адзначае заслугу рэдакцыі ў прыхільным і добразычлівым стаўленні да пачынаючых аўтараў, у падтрымцы іх першых крокаў на літаратурнай дарозе. Многія вядомыя беларускія пісьменнікі фактычна «з допісаў у газету пачыналі сваю творчасць» [1, с. 221]. Рэдакцыйны аддзел «Паштовая скрынка» спрыяў з’яўленню «новага пісьменніка» – выхадца з народных глыбін [1, с. 222]. Плённая праца кіраўнікоў «Нашай Нівы» па фарміраванні калектыву прыводзіць да таго, што да рэдакцыі далучаецца новая плынь беларускай інтэлігенцыі. Падмацоўваючы вышэйсказанае, звернемся да ўспамінаў В. Ластоўскага: «Склад рэдакцыі «Нашай Нівы» ў 1909 годзе быў гэтакі: А. Уласаў, браты Іван і Антон Луцкевічы, Ядвігін Ш. (Лявіцкі), Янка Купала, В. Ластоўскі і, дарыўкамі – Язэп Манькоўскі (Янка Окліч) ды Чыж (Альгерд Бульба), а на пачатку лета 1909 года прыбыў яшчэ С. Палуян» [3, с. 191]. Такім чынам, 1909 г. «можна лічыць пачаткам новага этапу арганізацыйнага станаўлення газеты» [8, с. 8].

Апраўданая іерархія. Успаміны В. Ластоўскага даюць звесткі пра структуру рэдакцыі, ролі яе супрацоўнікаў: «Гэты склад рэдакцыі ў 1909 і 1910 рэзка распадаўся на дзве групы <...> Да «верхняй» палаты належалі: А. Уласаў, браты Луцкевічы і, калі бывалі, – Чыж і Манькоўскі. «Ніжняя» палата складалася з Ядвігіна Ш., Купалы, Ластоўскага і Палуяна, а ў канцы 1909 года да яе далучыўся мастак-маляр Я. Драздовіч. Рэдакцыя ў цэлым ніколі не сыходзілася <...> Паміж сабою працаўнікі гэтых дзвюх «палат» рэдка сустрачаліся, у тэхнічных справах <...> зносіліся праз замкнутыя на

ключ дзверы па шчэлцы над парогам» [3, с. 191]. Ластоўскі ўказваў на пэўны падзел паміж «палатамі», пісаў, што іх прадстаўнікі «насілі ў сабе зародкі розных кірункаў нацыянальнай мыслі» і нават «жылі рознымі ідэаламі» [3, с. 192]. Можна крытычна паставіцца да гэтых звестак з нагоды магчымых палітычных і асабістых матываў В. Ластоўскага, які менавіта так вырашыў падаць унутрырэдакцыйны светапоглядны канфлікт.

Разам з тым кіраўніцтва «Нашай Нівай» у 1912–1915 гг. так ці інакш пераходзіць у рукі спачатку В. Ластоўскага, а затым Я. Купалы [8, с. 9]. Былыя лідары перадаюць паўнамоцтвы, паддаючыся натуральнаму ходу падзей, прызнаючы грунтоўнасць і пераканаўчасць здольнасцей былых «пачаткоўцаў». Мяркуем, гэта, безумоўна, апраўдвае наяўную іерархію, сведчыць пра плённыя адносіны паміж кіраўнікамі і супрацоўнікамі-выканаўцамі, чый патэнцыял быў у поўнай меры рэалізаваны.

Комплекснасць. Сведчаннем узаемазвязанасці арганізацыйных, тэхнічных і творчых стасункаў у рэдакцыі выступае тая акалічнасць, што пры газеце «Наша Ніва» ў Вільні ў 1907–1913 гг. існавала аднайменнае выдавецтва. За гады функцыянавання ў ім былі надрукаваны зборнікі «Песні-жальбы» і «Апавяданні» Я. Коласа, «Вянок» М. Багдановіча, «Бязрозка» Ядвігіна Ш, а таксама альманахі «Зборнік “Нашай Нівы”» (№ 1, № 2), «Калядная пісанка. 1913 год» і інш. У асобны часопіс пад назвай «Саха» выдзеліўся сельскагаспадарчы аддзел газеты (люты 1912 г.), які пасля працягнуў выхад у Мінску.

Поліфункцыянальнасць. У ходзе эвалюцыі газеты, якая заканамерна суправаджалася набыццём аўтарытэту і ўдасканаленнем прафесіяналізму, змяняўся яе профіль: літаратурныя матэрыялы сталі вызначаць ідэйнае аблічча. Асабліва прыкметна гэта ў «купалаўскі» перыяд рэдактарства – «самы карысны і прадуктыўны ў дзейнасці рэдакцыі» [6, с. 79]. Адначасова важнай рысай выдання, якая адлюстроўвае прынцыповую пазіцыю ўсіх яго кіраўнікоў, застаецца традыцыйная шматвектарнасць: газета класіфікуецца і як грамадска-палітычная, і літаратурна-мастацкая, і культурна-асветніцкая.

Такім чынам, рэдакцыя газеты «Наша Ніва», якая прымала актыўны ўдзел і мела поспех у справе ўстанаўлення беларускага нацыянальна-дэмакратычнага руху, абапіралася на канструктыўныя прынцыпы кіравання, якія лагічна звязаліся ў паслядоўную лінію. Першыняство «Нашай Нівы» ў айчыннай гісторыі журналістыкі было забяспечана рэгулярнасцю яе выхаду на працягу даволі значнага прамежку часу, што суправаджалася пераадоленнем фінансавых і арганізацыйных праблем. Тым не менш, рэдакцыя выдання здолела дасягнуць пастаўленых задач, захоўваючы дальнабачнае пазіцыянаванне, багатую ідэйнасць, шануючы пераемнасць і іерархію, а таксама выкарыстоўваючы стандарты комплекснасці і поліфункцыянальнасці.

Літаратура

1. Александровіч, С.Х. Пуцявіны роднага слова. Праблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой пал. XIX – пач. XX ст. / С.Х. Александровіч. – Мінск: Выд. БДУ, 1971. – 248 с.
2. Говін, С.В. Гісторыя беларускай журналістыкі (1563–1917 гг.): вучэб.-метаад. комплекс / С.В. Говін. – Мінск: БДУ, 2003. – 99 с.
3. Ластоўскі, В. Выбраныя творы / В. Ластоўскі; уклад., прадм. і камент. Я. Янушкевіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1997. – 512 с.
4. Мяснікоў, А.Ф. Гісторыя беларускай журналістыкі: вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў спецыяльнасці «Журналістыка» / А.Ф. Мяснікоў. – Мінск : Иппокрена, 2008. – 102 с.
5. Самусевіч, В.М. «Наша Ніва» ў лагасферы нацыянальнай культуры / В.М. Самусевіч // Веснік БДУ. Сер.4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. –2002. – № 2. – С. 67-71.
6. Слука, А.Г. Беларуская журналістыка: падручнік / А.Г. Слука. – Мінск: БДУ, 2011. – 447 с.
7. Унучак, А. Арганізацыйнае станаўленне «Нашай Нівы» / А. Унучак // Гісторыя: праблемы выкладання. – 2004. – № 4. – С. 46-53.
8. Унучак, А.У. «Наша Ніва» і беларускі нацыянальны рух (1906–1915 гг.): аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. нав. / А.У. Унучак; НАН Беларусі, Інстытут гісторыі. – Мінск, 2005. – 19 с.